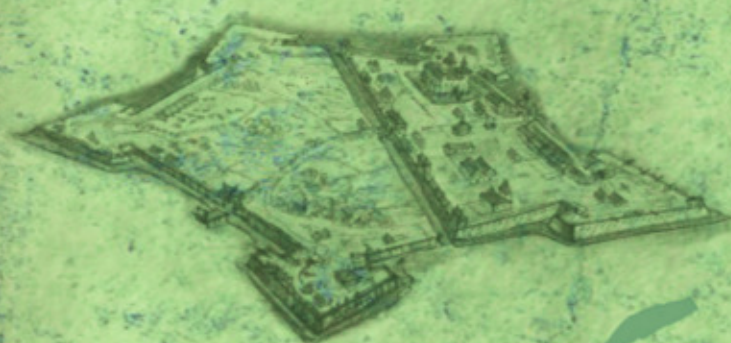

ZALAI MÚZEUM

23

2017

ZALAEGERSZEG

ZALAI MÚZEUM

Nemzeti Kulturális Alap

23

2017

ZALAEGERSZEG

Közlemények Zala Megye Múzeumaiból
Mitteilungen der Museen des Komitates Zala
Publications of the museums of Zala Country

Sorozatszerkesztő: KAJÁN IMRE

Szerkesztőbizottság: KAJÁN IMRE, KOSTYÁL LÁSZLÓ

Kötetszerkesztő:
SIMMER LÍVIA

Lektorok:
DR. K. NÉMETH ANDRÁS, DR. habil. TUSOR PÉTER, DR. PAKSY ZOLTÁN, KARDOS GY. JÓZSEF,
DR. habil. NAGY MARIANN, MÉSZÁROS CSABA

Angol nyelvi fordítás:
NAGY VERONIKA

Angol nyelvi lektor:
BUDAI TIBOR

Nyomdai előkészítés, borítóterv:
CSÁSZÁR RENÁTA

Nyomdai kivitelezés:
ELANDERS HUNGARY KFT., ZALALÖVŐ

A kiadvány megjelenését támogatta:

Salla Közhasznú Alapítvány

Degré Alajos Zalai Honismereti Alapítvány

Kiadja:

Göcseji Múzeum
H-8900 Zalaegerszeg, Batthyány u. 2.
Telefon: 36 (92) 314-537
E-mail: muzeum@zmmi.hu

Felelős kiadó: Kaján Imre

HU-ISSN 0238-5139

TARTALOMJEGYZÉK

KAJÁN IMRE	Előszó	5
TOKAI ZITA MÁRIA:	Nagykanizsa-Palin – Anyagnyerőhely – egy központ a lengyeli kultúra idejéből I. <i>Nagykanizsa-Palin – Anyagnyerőhely – a centre from the age of Lengyel culture I.</i>	7
ORHA ZOLTÁN – SAVANYÚ BÁLINT:	Egy rézkori objektum leletei Keménfáról <i>The findings of a Copper Age archaeological site in Keménfa.</i>	31
SZÁRAZ CSILLA:	A Hahót-Vadaskert-dűlő lelőhelyen előkerült késő bronzkori temetőrészlet bemutatása <i>A presentation of the cemetery part found at Hahót-Vadaskert-dűlő archaeological site</i>	53
TARBAY JÁNOS GÁBOR:	The Late Bronze Age Hoard from Oltárc Márki Hill Analysis of prehistoric manipulations, selective fragmentation and non-ritual violence <i>Késő bronzkori depó Oltárc-Márki hegyről (Zala m.)</i> <i>Őskori manipulációk, szelektív és recens törések vizsgálata</i>	73
ILON GÁBOR:	Egy kora vaskori préselő minta Gősfá határából In memoriam Horváth László (1945 – 2015) <i>An early Iron Age mold from Gősfá, Fásdi-hegy (western Hungary)</i> <i>In memoriam Horváth László (1945 – 2015)</i>	139
MÜLLER RÓBERT:	Cece vagy guzsaly, <i>radius</i> vagy <i>colus</i> ? Textilgyártás és a Balaton vízállása a 4. században <i>Pin-beater or distaff, radius or colus?</i> <i>Textile production and the water level of Lake Balaton in the 4th century</i>	145
VÁNDOR LÁSZLÓ:	Újabb adatok a középkori Kanizsa mezőváros topográfiájához A Kanizsai Boldogságos Szűzről címzett ferencrendi kolostor régészeti emlékei <i>Recent data on the topography of the medieval country town of Nagykanizsa</i> <i>(The archaeological remains of the Franciscan Monastery of Kanizsa dedicated to the Blessed Virgin Mary)</i>	163
TUGYA BEÁTA:	Nagykanizsa–Miklósfa-Romlottvár (Botszentgyörgy vára) 16. századi állatsont leletei <i>Nagykanizsa–Miklósfa-Romlottvár (Castle of Botszentgyörgy)</i> <i>Animal bones finding in 16th century.</i>	185
SZ. SIMON ÉVA:	Várfoglalás vagy illúziókeltés? Az 1574. évi Kanizsa elleni oszmán támadás és következményei <i>Reservation or Illusions? Against Kanizsa in 1574 Ottoman attack and its consequences</i>	201
MÉSZÁROS ÁDÁM:	Kiskanizsára költözött családok 1690 és 1760 között Újabb adatok Kiskanizsa településtörténetéhez <i>Families moved to Kiskanizsa between 1690 and 1760</i> <i>Recent data to Kiskanizsa's town history</i>	217

KANÁSZ VIKTOR:	Nagykanizsa egyházi élete az 1778-1779-es <i>canonica visitatio</i> tükrében <i>The ecclesial life of Nagykanizsa in the light of canonica visitatio written in 1778–1779</i>	225
BERKI MÁRTON – BERKI SZILÁRD:	Egy „csinált város” téglái – Téglagyártás Zalaegerszegen <i>Bricks of an ‘artificial town’ – Brick production in Zalaegerszeg</i>	235
BEKŐ TAMÁS:	Patkó-rejtély Egy titokzatos dunántúli rablóvezér élete és Zala megyei rablásai <i>Patkó mystery</i> <i>A mysterious Pannon bandit’s life and robberies in Zala County.</i>	271
MOLNÁR LÁSZLÓ:	Zsidó családok Pákán <i>Jewish families in the village of Páka</i>	305
ISKI SZILVIA:	Keszthelyi pitaval anno Gyilkosságok a Balaton-parti településen a 20. század elején – a korabeli sajtó tükrében <i>Murders in the lakeside town of Keszthely in the early 20th century –</i> <i>in the light of contemporary press</i>	331
CSEH VALENTIN:	A célkeresztben egy Liberator <i>Targeting a Liberator</i>	341
BEKŐ TAMÁS:	Az 1956-os forradalom Zalatárnokon <i>The Revolution of 1956 in Zalatárnok</i>	347
KARDOS LAURA:	„Egy ú. n. kastély-múzeum” 40 éves a keszthelyi Helikon Kastélymúzeum állandó enteriőr-kiállítása <i>„A so-called Palace Museum”</i> <i>The permanent interior exhibition of the Helikon Palace Museum in Keszthely is forty years old.</i>	383
KOSTYÁL LÁSZLÓ:	Aki egybeforrasztotta a múltat a jövővel A 160 éve született Stróbl Alajos művészi indulásáról <i>The person who brought past and future together</i> <i>About the beginnings of the artistic career of Alajos Stróbl (On the 160th anniversary of his birth).</i> . . .	395
KARDOS FERENC:	Határtalan Zala Egy magyar-osztrák-szlovén hármashatár vizsgálat zalai tanulságai <i>Zala – a county without borders</i> <i>The experiences of a study in the Hungarian-Austrian-Slovenian tripoint area</i>	405

Kanász Viktor

Nagykanizsa egyházi élete az 1778-1779-es *canonica visitatio* tükrében¹

A *canonica visitatio*, vagy más néven egyházlátogatás intézményének története az egyház korai századaiban gyökerezik, ám rendszeresen megtartani a trienti zsinat intézkedései nyomán kezdték csak el.² Magyarországon – bár az egyházszerkezet kiépítésével egy időben már vezették³ – az első kifejezetten egyházlátogatási jegyzőkönyvnek nevezhető forrás a 14. századból maradt fenn,⁴ majd a 16-17. századtól kezdve egyre sokasodó számban állnak a kutatók rendelkezésére.⁵ Kanizsa és környéke vonatkozásában is több jelentős forrásértéket képviselő egyházlátogatási jegyzőkönyvet őriznek az archívumok,⁶ amelyek jelentőségét a városi levéltár, valamint a kanizsai ferences kolostor értékes levéltárának pusztulása módfelett megnöveli. Ennek következtében e forráscorpust hamar felfedezte s fel is használta a Kanizsa egyháztörténetével foglalkozó szakirodalom.⁷ Ezek közé tartozik a Bajzáth József veszprémi püspök (1777–1802)

számára 1778-1779-ben készült latin nyelvű egyházlátogatási jegyzőkönyv, amelynek kiaknázása még közel sem mondható teljesnek.⁸ Az ebben található, 1778. augusztus 18-án elvégzett⁹ *canonica visitatio* érdekes pillanatképet nyújt a barokk kori Kanizsának és közvetlen környékének egyházi viszonyairól.¹⁰

Kanizsa 1600. évi ostromától kezdve a 90 éves időszak alatt az iszlám fennhatóság,¹¹ az állandó háborúk, valamint a régióban már korábban is megjelenő reformáció romba döntötte a város és a térség középkori egyházszerkezetét.¹² A hódoltság peremén lévő, vilajetszékhellyé megtett város megmaradt katolikus lakosságának *pasztorációját* a veszprémi püspökök nem tudták ellátni,¹³ e feladat a missziós tevékenységet folytató szerzetesrendekre, különösképpen a ferencesekre és a jezsuitákra hárult.¹⁴

Mikor Batthyány II. Ádám 1690. április 13-án visszafoglalta Kanizsa várát,¹⁵ véget vetett a 90 évig

¹ A Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltárban megtalálható forrás feldolgozásával és kritikai kiadásával 2015-től Tuhári Attilával dolgozunk, ezért a teljes szövegű forrásközléstől a várhatóan a közeljövőben megjelenő forráskiadás miatt eltekintünk.

² A vizitációk történeti kutatása – például Pfeiffer János, Buzás József és Dóka Klára révén – hosszú múltra tekint vissza. A legújabb iránymutató forráskiadás e témában: *Visitatio canonica dioecesis Quinqueecclesiensis 1738–1742*. A veszprémi egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyveinek feltérképezése is megtörtént: Veszprémi egyházmegye 1997.

³ TÓTH 2007, 49.

⁴ Ez érdekes módon a város földesúri családjának legbefolyásosabb sarja, Kanizsai János érsek 1397. évi esztergomi főegyházmegyei vizitációja. Második, legújabbban 1408-ra datált vizitációjáról: C. TÓTH 2014, 3–23.

⁵ *Visitatio canonica dioecesis Quinqueecclesiensis 1738–1742*, 7.

⁶ A legkorábbiakat Pfeiffer János adta ki: PFEIFFER 1947.

⁷ A városi monográfia 2006-os második kötetének a később idézett tanulmányain kívül jó példa a vizitációk, valamint a velük kapcsolatos iratok felhasználására Rózsa Miklós két írása. RÓZSA 1993, 5–10. és RÓZSA 2000, 25–26., valamint Barbarits Lajos műve. BARBARITS 1929, 233–246.

⁸ VÉL *Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis* 217–225. Ennek az elkészülte összefügg Bajzáth székfoglalásával és az egyházmegye 1777-es felosztásával, amely során többek közt a püspökség területéből kihalított részekből hozták létre az újonnan létrehozott Székesfehérvári és Szombathelyi püspökségeket. A vizitáció már régóta ismert, legutoljára Veszprém városának vonatkozásában Nyikus Norbert dolgozta fel: NYIKUS 2006, 110–125., valamint Dóka Klára is ismertette a forrást: DÓKA 1997, 54. A 18. századi veszprémi egyházmegyei canonica visitatiókról részletesen: DENESI 2006, 147–151.

⁹ VÉL *Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis* 217.

¹⁰ A nagykanizsai helytörténeti kutatás számára is ismert és idézett a forrás, ld. KÉRINGER 2006, 197–240.

¹¹ A helybeli török közigazgatásról legújabbban: SZ. SIMON 2014.

¹² Kanizsa középkori egyházszerkezetét Vándor László példásan rajzolta meg. VÁNDOR 1994. A török jelenlét hosszú távú hatásairól legújabbban átfogó képet Jakó Zsigmond festett: JAKÓ 2016.

¹³ A korban egy veszprémi püspök sem járt a hódoltság területén. MOLNÁR 1998, 80.

¹⁴ A török korban, valamint a város felszabadulását követő évtizedben a jezsuiták játszották a legfontosabb szerepet Kanizsa egyházi életében. KANÁSZ 2014, 55–63.

¹⁵ Az ostromról részletesen: SZITA 1994, 51–124.

tartó török uralomnak. A város a 18. században gyors fejlődésnek indult, aminek a fő oka a kereskedelem szempontjából kiváló földrajzi fekvésben keresendő.¹⁶ Ennek köszönhetően az 1743-tól a Batthyány család kezében lévő falusias település¹⁷ egyre inkább egy prosperáló mezőváros képét kezdte mutatni.

A terület felszabadítása után nemcsak a polgári közigazgatás, de az új alapokon nyugvó egyházzervezet is újraéledt, azonban több probléma is adódott. Ezek között a legégetőbb a paphiány volt, aminek a következtében – a korabeli Magyar királyság más régióhoz hasonlóan – szerzetesrendek vették át a plébániák irányítását. Ebben – mivel a jezsuiták a 18. század elején kiszorultak a városból,¹⁸ az Ágoston-rendiek¹⁹ és a pálosok²⁰ pedig nem tudtak véglegesen letelepedni – a már ekkor is komoly helyi múlttal rendelkező ferencesek,²¹ és az 1765-ben gimnáziumalapítási céllal megjelenő piaristák játszottak főszerepet.²² Problémát jelentett Kanizsa és környékének egyházmegyei hovatartozása is; bár az államalapítástól kezdve a veszprémi püspökséghez tartozott a környék, a hódoltság ideje alatt a zágrábi püspökség kezdte el vizitálni a térséget. Csak Padányi Biró Márton és Volkra Ottó püspök erőteljes fellépésének köszönhető, hogy Kanizsa 1993-ig mégis Veszprém fennhatósága alatt maradt,²³ és a zalai főesperesség 1750-ben megszervezett kanizsai esperesi kerületének (*Districtus Kanisiensis*) központja lett.²⁴

Kanizsán a gyónóképes (*capax*), azaz felnőtt lakosok száma ekkor 2249, a nem gyónóképes (*incapax*),

azaz gyermek lakosok száma pedig 879 fő volt, így a város összlakosságának létszáma 3128 főre tehető.²⁵ A vizitációval ellentétben a demográfiai kutatás 3588 fős lakossággal számol.²⁶ Az eltérő számokat többek közt valószínűleg a más felekezetű lakosság jelenléte okozhatta, ugyanis bár a vizitáció nem említi, de a katolikusokon kívül éltek a városban izraelita vallásúak,²⁷ valamint ortodox hitűek is.²⁸ Bár intézményesült protestáns vallásgyakorlatról csak a 19. század első felétől kezdve van adatunk,²⁹ az ő igen kismértékű jelenlétük sem zárható teljesen ki.

A város és környéke lelkigondozásában a ferencesek játszottak kulcsszerepet. A már évszázadokon átnyúló múlttal rendelkező barátok a ferencesek *ladislaita* (Szent Lászlóról elnevezett) provinciájához tartoztak. Ők tartották fenn „a jótevők kegyes adományai és az említett szerzetesek szorgalmából állított”, Szent Józsefnek ajánlott, kőből épült templomot, amely ma is áll, s továbbra is Szent József a *patrocíniuma*. A templomban ekkor kilenc oltár volt található, de még nem szentelték fel őket. A templom pontos felszereléséről kevés információval rendelkezünk. Tudjuk, hogy a mindennapi liturgiában fontos szerepet játszó – a konventtel közösen használt – felszerelések között fellelhető volt 9 kehely ugyanannyi tálkával, 2 áldoztató kehely (*ciborium*), 1 úrmutató (*monstrantia*), 3 kereszt, 4 ezüst persely (*pixides argenteas*), egy jó orgona (*organum unum bonum*), szószék, zászlók, keresztelő medence (*fons baptismalis*) és elegendő egyházi öltözet állt rendelkezésre. A templomban hat

¹⁶ A városba érve a piac a legnagyobb látványosság, amelyet 1715-ben Simon Clement így látott: „Mint a mi vásárainkon, itt is lovak, marhák, ruhanemű, ágynemű, vászon és másfajta árúk voltak kitéve a bódék alatt, amelyek két-három sort alkottak; az árusok között sok zsidót láttam, akik ennek az országnak a legtöbb városában élnek.” Angol és skót utazók 103. 1846-ban a Tudományos gyűjteményben pedig meg is indokolták e nagy piac okát; „A városnak igen alkalmas fekvése Hazánk két nagyobb Vármegyéi között, Horvát Ország szomszédságában, és a több, itt egymást keresztül vágó utak középpontján, azt nevezetes vásárhellyé teszi.” ANTALFFY 1982, 60. Továbbá Fényes Elek is 1836-ban hasonlóan nyilatkozik; „Ezen város igen eleven, mert Pest és Horvátország, ismét Bécs és Szlavonia, Bosnyákországok között fekvő, kereskedése nagyfontosságú. Sertés, marha, gabonavásárai felette híresek, s a törökországi sertések, ökrök mind itt mennek keresztül; ezenkívül majd csaknem egész Somogy vármegye innen veszi a fabrikatütemeket és a kolonialis portékákat.” FÉNYES 1836, 67.

¹⁷ 1715-ben még a következő állapotokkal találkozunk: „Ez a helység, bár városnak számít errefelé, nem több egy mintegy száz szétszórt zsúpfedeles házból álló falunál. Van itt az obszerváns ferenceseknek egy kis kolostora, az ő templomukba jár az egész város. Kőből vagy téglából való épületet se láttam, kivéve egy kis kápolnát és a császári söraktárat – e hasznos árunak a monopóliuma ugyanis a császáré az uralma alá tartozó összes országban.” Angol és skót utazók 103–104.

¹⁸ KÉRINGER 2006, 300.

¹⁹ FALLENBÜCHL 1943, 186.

²⁰ TÓTH 1990, 223.

²¹ A kanizsai ferencesekről az első jelentős, ám adataiban erősen megkérdőjelezhető munka: HALIS 1899 (a problémákra már felfigyelt a kutatás: KÉRINGER 2006, 303.), továbbá TAKÁCS – PFEIFFER 2001, passim, valamint SIPTÁR 2010, 78–82.

²² A piaristák megtelepedéséről és korai működéséről: PAP 1880; KÖTNYEK 2006, 380–390; DEGRÉ 1990, 9–19.; KALCSOK 1896, 3–97; 3–29.

²³ A területi vitáról részletesen: BARBARITS 1929, 237–238; PEHM 1934, 273–295; KÉRINGER 2006, 306–307; MOLNÁR 2012, 51; HERMANN 2015, 36.

²⁴ HERMANN 2015, 131. 1778-ban a vizitáció szerint a következő plébániák tartoznak a kanizsai esperesi kerülethez: Kanizsa, Szentpéterúr, Palin, Homokkomárom, Gelse, Hahót, Szentlászló, Csács, Szentivány, Csátár. VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis, Index

²⁵ „In matre Canisa numeratur animae confessionis capaces 2249, incapaces 879, in toto 3128, omnes religionis Catholicae.” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 224.

²⁶ 1778-ban a statisztikai adatok szerint Kanizsán 3588 fő élt. RÁBÁVÖLGYI 2006, 124.

²⁷ 1770-ben 252 adózó zsidó izraelita vallású ember élt a városban. KÉRINGER 2006, 321., valamint KOSTYÁL 2006, 345.

²⁸ KÉRINGER 2006, 326.; KOSTYÁL 2006, 345.

²⁹ FÖNYAD 1991, 4.; JÁNI 2004, 25. és NÉMETH 2004, 101.

harang hívta imára a híveket. Ezek eltérő méretűek és súlyúak voltak.³⁰

A templom patrónusi jogait a földesúr, Batthyány Ádám bírta,³¹ az adminisztrátora pedig a 36 éves Herczer Ince gárdián volt, aki németül, magyarul és horvátul is tudott.³² A szükséges liturgikus könyvekről a konvent gondoskodott, az anyakönyveket pedig szorgalmasan vezették.³³

A szerzetesek minden nap celebráltak misét, akik a szent olvasmányért 40 dénárt, az énekért 1 forintot fogadtak el, a szent énekeket pedig minden vásár- és ünnepnap a népért ajánlották fel.³⁴ 10 órakor kezdődött a mise mind télen, mind pedig nyáron. A vizitátor szerint a betegek kenetét is a legközeltekintőbben, tisztelettel vitték ki, és odafigyeltek arra, hogy az örökmécses éjjel-nappal égjen. Kéthetente tartottak szentségimádást és újíttatták meg az oltáriszentséget, új ostyákat pedig hétnaponta készítettek, és azokat az előírásnak megfelelően száraz helyen tárolták.³⁵

A plébánosi jövedelem szabályozva volt, évi biztos 44 forintos keresetet jelentett. Ezen kívül 30 pozsonyi mérő búza formájában terményellátmányt is kapott, amit a stóladíjak egészítettek ki.³⁶ A templom adminisztrátora ezen kívül egy hold földdel rendelkezett, aminek az egyik része Szabó Márton, a másik része Plander György³⁷ földjének szomszédságában feküdt.³⁸ A templomban a szentbeszédet három nyelven

mondták, magyarul, németül és horvátul, és azután délután háromkor a hitben tanulatlan fiatalokat oktatták e nyelveken. Ezen kívül litániákat és vesperásokat is tartottak, ahol a hívek is énekeltek.³⁹ A templomhoz plébániai épület nem tartozott,⁴⁰ az adminisztrátor atya a ferences konventben lakott. A plébánia területén hitehagyó nem volt, viszont akik az akkori adminisztrátor atya, azaz Herczer Ince hatására „az igaz hit felé” fordultak, azoknak a plébániai anyakönyvbe be lett vezetve az életkora és a születési helye megjelölésével a neve.⁴¹

A ferencesek mellett a piaristákról is megemlékezik a vizitáció, ám sajnos csak egy mondatban, nem részletezve a rend kanizsai jelenlétét. Így csupán annyit jegyeztek fel, hogy a piaristák rendjének is volt Kanizsán rendháza, de mindez a plébánia jogait nem sértette.⁴²

A vizitáció a templom mellett nyolc kápolnát is felsorol.⁴³ A legjelentősebb az 1764-ben a település közössége adományaiból építtetett, a piaristák által használt⁴⁴ kápolna, mely Nepomuki Szent Jánosnak volt szentelve.⁴⁵ A kápolnában négy oltárt, 3 kelyhet ugyanannyi tálkával („*calicem 3 cum totidem patenis*”), 3 missaliát, 3 kazulát mindenféle tartozékkal, 3 albát, 3 övet, 3 vállkendőt (*amictus*), 3 purificatoriát (a kehelyhez való kendőt), 3 *corporaliát* (ostyaabrosz), valamint 3 harangot is találunk.⁴⁶

³⁰ Volt köztük egy 593,6 kg-os (10 mázsa 60 font), egy 346,6 kg-os (6 mázsa 19 font), egy 271 kg-os (4 mázsa 84 font), egy 75 kg-os (egy mázsa 34 font), egy 106,4 kg-os (egy mázsa 90 font), és végül egy 25,2 kg-os (45 font) harang. Ezek közül a legkisebb a lélekharang (*agonisantium*) VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 217–218. A templomról részletesen: HORVÁTH – KOSTYÁL 1992, 3–21.; KÉRINGER 2006, 302–314.; KOSTYÁL 2006, 346–348.; TAKÁCS – PFEIFFER 2001, 121–122. A korszak Zala megyei egyházi vonatkozású építkezéseiről átfogóan: KOSTYÁL 2004, 134–137.

³¹ VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 220. Batthyány III. Ádám († 1787) 1760-tól birtokolta a várost. KAPOSÍ 2003, 193.

³² VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 220.

³³ Uo. 220.

³⁴ Uo. 220.

³⁵ „*Ita etiam venerabile sacramentum singula altera hebdomada tam pro adoratione publica, quam etiam sacra fidelium communione noviter conficitur, et recentes hostiae intra quoslibet 8. dies praeparantur pro sacrificio missae, debitumque in locum et siccum reponuntur.*” Uo. 217.

³⁶ Keresztelésért 17 krajcár, házasságkötésért 2 forint, temetésért pedig 34 krajcár, etc. „*Titulo stolae ordinariae a baptisate solvuntur xr. 17, ab introductione puerperae xr. 3, neo-nuptae xr. 7, copulatione matrimoniali flor. 2, a sepultura omnium sine discrimine xr. 34. Nomine liberae dupplum ordinariae ab iis exigitur, qui ultra stolam nihil annue pendunt.*” Uo. 221.

³⁷ A szakirodalomban ugyanerre a forrásra hivatkozva a földbirtokost tévesen Plauderként említik. KÉRINGER 2006, 308. Mindezt az is megerősíti, hogy 1799-ből ismerünk egy Plander József nevű városi tanácstagot (KAPOSÍ 2006, 22. és HALÁSZ 2006, 405.), valamint 1835-ből egy Plander Ferenc nevű ügyvédet és főjegyzőt (HALÁSZ 2006, 408.).

³⁸ „*Ager ad jura parochialia pertinens est unicus, constituens jugerum unum, situs est intra hortos fagopiraceos oppidanorum in vicinitate Georgii Plander ab una, et Martini Szabo ab altera parte, cultivatur autem propriis sumptibus p. administratoris parochiae.*” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 221–222.

³⁹ VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 221.

⁴⁰ Ezt más forrás is megerősíti. DÉNESI 2006, 125.

⁴¹ „*Samuel Pettiger, Michael Jónás, Samuel Madarász, Florianus Schamuel et Mariana Kovácsévics.*” Uo. 224. A kanizsai ferencesek térítési tevékenységéről: TAKÁCS – PFEIFFER 2001, 420–421.

⁴² „*Residet praeter reformatorem [sancti] Francisci etiam ordo religiosus Scholarum Piarum, qui jura parochialia non laedit, neque iisdem praepjudicat.*” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 218.

⁴³ 1824-ben már csak nyolc – név szerint is ismert – oltárt sorol fel a vizitáció. KÉRINGER 2006, 304.

⁴⁴ „*In hac capella Patres Scholarum Piarum absque praepjudicio parochialium jurium divina peragere solent*” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 218.

⁴⁵ „*Sancto Joanni Nepomuceno dicata*” Uo. 218. Az 1747-es vizitációban már emlitenek egy Nepomuki Szent János-kápolnát a temetőben, ami valószínűleg a felső templom környékén lehetett. KÉRINGER 2006, 314. Feltehetően azért, mert közben megnagyobbították és köből újjáépítették. A kápolnáról részletesen: TAKÁCS – PFEIFFER 2001, 123.; SIPTÁR 2010, 77.

⁴⁶ Az első 174,7 kg-os (3 mázsa 12 font), a második 90,7 kg-os (1 mázsa 62 font), a harmadik pedig 44,2 kg-os (79 font) volt. VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 218.

A második kápolna a szegények ispotályához tartozott, és Szent Márton tiszteletére állíttatott.⁴⁷ A kápolnában a vizitáció leírása szerint volt egy kehely tálkával, kettő *corporale*, kettő *purificatorium*, egy *missalia*, egy *alba* (miseing), egy *humeralia* és egy öv. Mindezeket a ferencesek használták, akik itt vasárnaponként katekizmust oktattak és többnyire szombatonként misét celebráltak.⁴⁸

A harmadik kápolna Kiskanizsa területén állt, 1761-ben a lakosok alapították. A díszes oltárhoz három terítő is tartozott, valamint egy kehely a hozzá tartozó tálkával, 1 *ciborium*, 1 *monstrantia*, 4 *kazula* ugyanannyi *stólával*, karkendőkkel (*manipulus*), lepellekkel (*velum*) és szentségtartó erszényekkel (*bursa*), albával, vállkendővel és övvel (*cingulum*), valamint egy majdnem 63,8 kilogrammos (114 fontos) harang.⁴⁹ A kápolnában a hívekkel kötött megállapodás értelmében az adminisztrátor kötelessége volt az újholdi vasárnapot követő minden egyes vasárnapon szentmisét celebrálni és szentbeszédet mondani.⁵⁰

A negyedik kápolna a városon kívül, a szőlőhegyen állt, közadakozásból épült, s Szent György lovag és mártír volt a *patrocíniuma*.⁵¹ A jól épült oltárhoz tartozott három terítő és egy oltárterítő (*antependium*), egy kehely a hozzá való tálkával, egy *kazula* és kellékei, egy *alba*, egy *cingulum*, egy *amictus*, egy *purificatorium*, egy *corporale*, valamint egy kicsiny harangocska.⁵²

Az ötödik kápolnát a Szentháromság tiszteletére szintén a szőlőhegyen emelték, s benne egy jó állapotú oltár volt található három terítővel és egy oltárterítővel. Ezen kívül egy kehely a hozzá való tálkával, egy *kazula* minden hozzávaló felszereléssel, egy *alba*, egy öv, egy *amictus*, *purificatorium* és *corporale*, valamint a kápolnához is egy kicsiny harangocska („*campanula una exigua*”) tartozott.⁵³

A hatodik kápolna Szent Donát tiszteletére a szőlőhegyen épült, benne egy jó állapotú, három terítővel és egy oltárterítővel ellátott oltár, valamint egy kehely a hozzá való tálkával, egy *kazula*, egy *stóla*, egy *velum*, *bursa*, *purificatorium*, *corporale*, *amictum*, *alba*, és öv volt található, ezen felül pedig egy harangocska hívta itt is imára a híveket.⁵⁴

A hetedik, ismételen a szőlőhegyen épült kápolna Urunk Színeváltozásának („*in honorem Transfigurationis Domini nostri Jesu Christi*”) volt szentelve. Az előző kápolnához hasonlóan megtalálható volt benne egy jó állapotú oltár három terítővel és egy oltárterítővel, egy kehely a hozzá való tálkával, egy *kazula* a szükséges tartozékaival, valamint ezeken kívül egy *purificatorium*, *corporale*, *alba*, öv, *amictus* és egy kicsiny harang.⁵⁵ Annak ellenére, hogy a szőlőhegyen lévő kápolnák többé-kevésbé fel voltak szerelve, mindennapos istentisztelet mégsem folyt bennük.⁵⁶

A nyolcadik kápolnát pedig a város szélén („*ad finem oppidi*”) a Szent Kereszt tiszteletére építtette (újíttatta fel) és adománnyal illően ellátta palini Inkey Boldizsár.⁵⁷ Ezt ismertette a szakirodalom a következőket írja: „*A kápolnával kapcsolatban az 1778. évi jegyzőkönyv írója elmondja, hogy Inkey Boldizsár a pálos rendnek akarta adni, de a pálosok – megegyezés eredményeként – végül is nem jöttek Kanizsára. (Ezzel kapcsolatban részletesebb forrás nem áll rendelkezésünkre, de Kanizsára jövetelüket valószínűleg a ferencesek akadályozták meg.)*”⁵⁸ Azonban a forrás megszólaltatott része nem ezt mondja, hanem: „*Penes capellam hanc idem Dominus Inkey Eremitorium figere, ac fundare intendit, quod tamen citra praeivum ordinarii positivum consensum facere eidem integrum non erit.*”⁵⁹ Tehát Inkey nem a pálosokat, hanem ferences remetét akart a kápolna gondozására hívni. Mindezt az is alátámasztja, hogy ezekben az években többször

⁴⁷ „*Secunda capella publica ad hospitale pauperum collocata est, dicata honori S[ancti] Martini...*” Uo. 218.

⁴⁸ „*In hac capella diebus dominicis catecheses Germanicae servantur per Patres Franciscanos conventus localis, sacrum vero diebus potissimum Sabbathi celebratur.*” Uo. 218. A szakirodalom azt állítja, hogy a kápolnában a ferencesek vasárnaponként németül miséztek. KÉRINGER 2006, 314.

⁴⁹ VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 218. Az 1816-os vizitációból kiderül, hogy Sarlós Boldogasszony tiszteletére alapították (KÉRINGER 2006, 314.), és a kiskanizsai plébánia *patrocíniuma* a mai napig a Sarlós Boldogasszony. Részletesebben: TAKÁCS – PFÉIFFER 2001, 123–124.

⁵⁰ VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 218–219.

⁵¹ „*dicata est honori S[ancti] Georgii militis et martyris*” Uo. 219.

⁵² Uo. 219.

⁵³ Uo. 219.

⁵⁴ Uo. 219.

⁵⁵ Uo. 219.

⁵⁶ „*In hac capella diebus dominicis catecheses Germanicae servantur per Patres Franciscanos conventus localis, sacrum vero diebus potissimum Sabbathi celebratur.*” Uo. 219.

⁵⁷ Ez az ún. lazsnaki kápolna. KOSTYÁL 2006, 351–352.

⁵⁸ KÉRINGER 2006, 315.

⁵⁹ VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 220.

is találkozunk ezzel az ötlettel.⁶⁰ Tehát a pálosok nem próbálkoztak ismét megtelepedni Kanizsán, a tévedés oka pedig az *eremitorium*, azaz remetelak kifejezés téves értelmezésében keresendő.⁶¹ A jegyzőkönyv szerint *privatum oratorium*, azaz magánkápolna nem volt található a városban.⁶²

Bár külön iskolaépülettel nem rendelkezett a plébánia, de iskolamesterrel Fekete György személyében (*scholae-rector*) igen, aki a hitvallást már letevő („*fidei professionem deposuit*”) 26 éves *rhetor absolutus* katolikus volt.⁶³ A vizitátor szerint az erkölcsi dicséretre méltóak, és az iskolamesteri feladatok mellett az ő dolga volt a harangozás és az éneklés is.⁶⁴ Éves 30 forintnyi biztos jövedelmét a településtől kapta, ezt egészítették ki az egyéb juttatások (például a harangozásért járó 6 forint) vagy az olyan különböző stóladíjak, mint például a halotti misén való éneklésért járó 15 krajcár és a kihirdetési cédula megírása után járó 10 krajcár. Közéve nem rendelkezett, de másfél pozsonyi hold földje volt a Szentgyörgyvári út mellett.⁶⁵

Az anyaegyházhoz több filia tartozott,⁶⁶ részletesebb információt azonban csak Szentmiklósról⁶⁷ és Bagoláról tudunk meg a forrásból.⁶⁸ A Festetich Krisztof által 1763-ban „*e solidis materialibus*” építtetett szentmiklósi templom *patrociniuma* Nagyboldogasszony (Mária mennybevétele, *Assumptio Beatae Mariae Virginis*) volt. Felszereltségét illetően megtalálható volt benne két kehely tálkával, egy *ciborium*, öt *kazula* ugyanannyi *stólával*, *manipulummal* és *velum-*

mal, szentségtartó erszény, *purificatoria* és *corporalia*, valamint két harang.⁶⁹ Misét a kanizsai ferencesek tartottak, a stóladíjak pedig az anyaegyházhoz hasonlóak voltak.⁷⁰ A szentmiklósi iskolaigazgató a 23 éves, katolikus, *rhetor absolutus*, erkölcsös magaviseletű Violányi József volt, aki a tanítás mellett az éneklési és harangozási feladatokat is ellátta. Évente 12 forintot és 50 dénárt, valamint búzából 13,5 pozsonyi mérőt kapott a földesúrtól, a közösségtől pedig ugyanannyi pénzt és gabonát. Stóladíjakban szintén részesült, emellett földekkel is rendelkezett.⁷¹ Az iskola épülete fából épült, jó állapotban találták, volt benne két szoba (*cubiculum*), két kamra (*camera*), egy konyha (*culina*) és egy istálló (*stabulum*), az esetleges felújításról és helyreállításról a híveknek (*parochianis*) kellett gondoskodnia.⁷² A másik filia, Bagola pedig az anyaegyháztól egy órányi távolságra, Szentmiklós mellett feküdt, és egy darab egy mázsás, azaz 56 kilogrammos harangja volt.⁷³ Miklósfán 829 felnőtt, 667 gyermek, azaz összesen 1496 katolikus élt, valamint 17 ortodox (*schismatici*) és 208 zsidó.⁷⁴ Ezzel ellentétben 1771-ben 889 katolikus és 2 evangélikus lakost, közel tíz évvel később pedig 752 főt írtak össze.⁷⁵ Ehhez képest a forrásunkban szereplő népességlétszám módfelett magasnak tűnik, aminek az oka többek közt az lehet, hogy a közel másfélezres létszámba beleszámolták a többi filia lakosságát is, bár a szám így is túl magasnak tűnik.⁷⁶ Bagolán 82 felnőtt (aki vehet magához szentséget) és 34 gyermek, 94 katolikus, és 22 akatolikus

⁶⁰ Dénesi Tamástól tudjuk, hogy 1774-ben Inkey már megírta a vikáriusnak, hogy a kápolna felépült és mellette remeteséget akar alapítani. Ennek hatására Lincz András szeretett volna itt remetéskedni, tehát Inkey kérte a vikáriust, hogy Lincznek adjon engedélyt a noviciátus elvégzéséhez, utána pedig a remetéség betöltéséhez. Ezt követően Inkey 1780. február 8-án a püspöknek címzett levelében panaszkolta, hogy a négy stációval felállított kálváriához sereglő népnek nincs gondozója, ezért szeretne remetét küldetni Kanizsára, ami a remeteségeket felosztató királyi rendelet miatt végül nem sikerült neki. DÉNESI 2006, 98., 104., 110.

⁶¹ Ugyanis e szó hasonlóságot mutat a pálos rend latin nevével (*Ordo Fratrum Sancti Pauli Primi Eremitae*), s talán az is megtévesztő lehetett, hogy e szót nagybetűvel írja a forrás. Emellett tudunk arról, hogy Inkey Nagyrécsére szervitákat akart telepíteni, ám a kanizsai ferencesek ezt megakadályozták. DÉNESI 2006, 113.

⁶² VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 220.

⁶³ Uo. 222.

⁶⁴ „...officio suo tam in institutione juvenutis, quam etiam cantu satisfacit, non minus et in pulsu campanarum, qui contra imminentes tempestates ad eum pertinet, cum satisfactione populi munus exequitur. Mores ejusdem laude digni, nec ullo vitio notati.” Uo. 222.

⁶⁵ Uo. 222.

⁶⁶ Takács Ince és Pfeiffer János szerint 1778-ban a következő filiák tartoztak Kanizsához Szentmiklóson és Bagolán kívül: Sánc, Fakos, Mórhegy, Palin, Lazsna és Kiskanizsa. TAKÁCS – PFEIFFER 2001, 277.

⁶⁷ A mai Miklósfő a 20. század közepéig Somogy megyéhez tartozott, majd Zala megyéhez csatolták, jelenleg Nagykanizsa része. CZUPI – KARDOS 2006, 567.; CZUPI – KARDOS 2014, 712.

⁶⁸ Bagola a 20. század közepéig Somogy megyéhez tartozott, majd Zala megyéhez csatolták, jelenleg Nagykanizsa része. KARDOS 2006, 589.; KARDOS 2014, 738.

⁶⁹ Az egyik 92,4 kg-os (egy mázsza 65 font), a másik 83,4 kg-os (egy mázsza 49 font) volt. VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 223. Az 1748-as vizitáció egy nagyjából 50 fontos harangról (TAKÁCS – PFEIFFER 2001, 124.), 1763-ban Kardos egy 265 és egy 148 kg-os harangról tud. KARDOS 2006, 579.

⁷⁰ VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 223.

⁷¹ Például többek között 7 krajcár járt a temetésért, a temetési harangozásért pedig 10 dénár. A földjeit illetően volt hajdinás és veteményes terület. Uo. 223.

⁷² Uo. 224.

⁷³ Uo. 224.

⁷⁴ Uo. 224.

⁷⁵ CZUPI – KARDOS 2006, 569.

⁷⁶ Amennyiben viszont azt feltételezzük, hogy e két összeírásban csak a felnőtteket tüntették fel, a vizitáció által megadott - főleg a 829 fős felnőtt lakosságra vonatkozó - adatok máris elfogadhatónak bizonyulnak.

élt.⁷⁷ A nép az anyaegyházban és a filiákon is vallásos volt, a templomokat gyakran látogatták, az iskolaigazgató vezetésével a rózsafüzért és a szent énekeket, különösen a Szentháromságot dicsőítő tiszta hanggal mondták.

A 17-18. században a barokk vallásos élet jellegzetes megnyilvánulásai voltak a korban népszerű vallásos társulatok.⁷⁸ Mindezekre Kanizsán is találunk példát, a városban ugyanis két társulat működéséről is szólnak források, a Legméltóságosabb Oltáriszentség, valamint a Kordások társaságáról.⁷⁹ Míg az előző az adminisztrátor atya, addig az utóbbi a helyi ferences konvent irányítása alatt állt.⁸⁰ Ezen kívül a városban működött egy szegénykórház (*hospitale pauperum*) is, amit 1766-ban sárdi Somssich Antal⁸¹ alapított, és palini Inkey Boldizsár 1000 forinttal támogatta a működését, valamint kapott több kisebb összeget is egyéb adakozóktól, ami összesen 307 forintot tett ki.⁸²

Végezetül kitér a vizitáció a bábákra (*obstetrices*) is, akikből összesen hét működött a városban. Mindegyikük katolikus és rendes életű volt, valamint ki voltak oktatva arra, hogy szükség esetén a keresztséget

kiszolgáltathassák. A városban külön sírásó (*vespilo*) nem volt alkalmazásban, hanem a hívek látták el e feladatot a felszentelt és körülkerített temetőben.⁸³

Összegzőképpen elmondható, hogy a hosszú 18. század Kanizsa számára nemcsak a közigazgatási újjászervezést, a népességszám folytonos növekedését, a városi és kereskedelmi jelleg egyre erősödő megnyilvánulásait, hanem a reformáció terjedése és a török hódoltság miatt összeroppant egyházszerkezet reorganizálását is elhozta. Eme vizitáció segítségével e virágzó barokk katolicizmus utolsó éveibe nyerhetünk nem teljes, ám viszonylag átfogó bepillantást, amelyet a jozefinista egyházpolitika gyökeresen átváltoztatott, teljesen új felekezeti-egyházi viszonyokat teremtve ezáltal Kanizsán is.

Írásunkban csupán a szűken vett vizitációból ki nyerhető, Kanizsára vonatkozó forrásokkal foglalkoztunk.⁸⁴ Mindennek az eddigieknél még alaposabb, széles körű feldolgozása, kontextusba helyezése a jövőbeli kutatás feladata, amely az egész egyházmegyre kiterjedő vizitáció kiadásával remélhetőleg – nem csak Kanizsa tekintetében – új lendületet nyer.

⁷⁷ „In filiali Bagola capaces confessionis 82, incapaces 34. Ex quibus religionis Catholicae sunt 94, acatholici 22.” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 224. A bagolai akatolikusok evangélikus vallásúak voltak, s a surdi, majd az iharosberényi egyházhhoz tartoztak. KARDOS 2006, 592.

⁷⁸ Ld. TÜSKÉS – KNAPP 2001, 267–297., valamint KÁDÁR 2014, 1229–1272., a legújabb esettanulmány a témában: SZÜLY 2016

⁷⁹ A kordásokról tudjuk, hogy 1749-ben Assisi Szent Ferenc tiszteletére oltárt állíttattak a ferences templomban. TAKÁCS – PFEIFFER 2001, 122.; KOSTYÁL 2006, 346.

⁸⁰ „Confraternitates sunt duae: una perpetuae adorationis Sanctissimi Sacramenti sub directione p. administratoris, altera Cordigerorum sub curam conventus localis pp. Franciscanorum.” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 225.

⁸¹ Somssich (A forrásban: Antonius Somsics de Sárd) Zala és Somogy vármegyékben jelentős birtokkal rendelkező somogyi alispán, királyi személynök. KAPOSÍ 2006, 26–27.

⁸² „Datur etiam hospitale pauperum anno 1766^a pia munificentia Illustrissimi D[omini] Antonii Somsics de Sárd erectum, ac subinde eadem liberalitate Spectabilis Domini Balhasari Inkey de Pálin, summa fundationali 1000 florenorum donatum, ac tandem plurium fidelium oblatis in summa 307 florenorum auctum. Administratio tota cum obligatione ratiocinandi dominio terrestri, est penes ipsam oppidianam communitatem.” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 224. A város szegényházáról részletesen: KAPOSÍ 2006, 26–28.

⁸³ „Existunt in hac parochia 7 obstetrices Catholicae omnes, et adjuratae, ad rite, valideque baptisandum pro necessitatibus casu sufficienter instructae, prout et locus opportunus, benedictus ac extra septa ecclesiae oppidique positus pro inhumandis mortuis. Nulli autem vespilones, quibus ex officio incumbet defunctos sepelire, sed officium hoc charitatis sibi invicem fideles praestant.” VÉL Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis 225. A bábák működéséről és feladatairól: DÉNESI 2006, 94–95.

⁸⁴ Bár Kanizsa tekintetében, mint láthattuk, e vizitációt már részleteiben felhasználták, a környező települések történetét illetően számtalan eddig nem ismert információt hordozhat, történetesen pl. Palinról, Hahótról, Surdról, etc. Emellett érdemes lenne e forrás adatait összevetni a korszakban kelt, más egyházmegyében készült vizitációs jegyzőkönyvekkel, például az esztergomi érsekség egyházainak jegyzőkönyveivel, melyek részben ki is vannak adva. TOMISA 1997

Levéltári forrás

VÉL

Visitatio canonica archidiaconatus

Érseki és Főkáptalani Levéltár, I.01.08. (Visitationes

canonicae), Visitatio canonica archidiaconatus Szaladiensis (14. kötet), 217–225.

Irodalom

Angol és skót utazók

Angol és skót utazók a régi Magyarországon (1542–1737). (Válogatta, fordította, a bevezetést és a jegyzeteket írta Gömöri György) Budapest, 1994.

ANTALFFY 1982

Antalffy Gyula: *Reformkori magyar városrajzok.* Budapest, 1982.

BARBARITS 1929

Barbarits Lajos: A kanizsai egyházak története. In: *Nagykanizsa.* (Szerk.: Barbarits Lajos) Budapest, 1929. 233–262.

C. TÓTH 2014

C. Tóth Norbert: Az esztergom-szentistváni prépostság második vizitációja. *Egyháztörténeti Szemle* 2014/1, 3–23.

CZUPI – KARDOS 2006

Czupi Gyula – Kardos Ferenc: Miklósfa története (1690–1848). In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 565–585.

CZUPI – KARDOS 2014

Czupi Gyula, Kardos Ferenc: Miklósfa története 1850–1945 között. In: *Nagykanizsa városi monográfia* III. (Szerk.: Kaposi Zoltán) Nagykanizsa, 2014. 705–733.

DEGRÉ 1990

Degré Alajos: A Nagykanizsai Piarista Gimnázium története 1765-től 1919-ig. In: *Emlékkönyv a nagykanizsai Batthyány Lajos Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola fennállásának 225. évfordulójára.* (Szerk.: Ördög Ferenc, Szabonyi Mária) Nagykanizsa, 1990. 9–19.

DÉNESI 2006

Dénesi Tamás: *Alsópapság, pasztoráció és egyházi irányítás a 18. századi veszprémi egyházmegyében.* [doktori disszertáció, ELTE BTK] 2006.

DÓKA 1997

Dóka Klára: Egyházlátogatások Zala megyében 1848 előtt (18-19. századi vizitációk, különös tekintettel a Veszprémi Érseki Levéltár dokumentumaira). *Zalai Múzeum* 7, 1997. 51–56.

FALLENBÜCHL 1943

Fallenbüchl Ferenc: *Az ágostonrendiek Magyarországon.* Budapest, 1943.

FÉNYES 1836

Fényes Elek: *Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak állapota statisztikai és geographiai tekintetben* I. Pest, 1836.

FÓNYAD 1991

Főnyad Pál: *A nagykanizsai evangélikus gyülekezet története.* Nagykanizsa, 1991.

HALÁSZ 2006

Halász Imre: Nagykanizsa önkormányzata a 19. század első felében. In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 397–453.

HALIS 1899

Halis István: *A ferencesrend kanizsai zárdája, tanulmány Kanizsa történetéből.* Nagykanizsa, 1899.

HERMANN 2015

Hermann István: *A veszprémi egyházmegye igazgatása a 18. században (1700–1777).* Veszprém, 2015.

- HORVÁTH – KOSTYÁL 1992
Horváth György – Kostyál László: *Nagykanizsai alsóvárosi templom*. Nagykanizsa, 1992.
- JAKÓ 2016
Jakó Zsigmond: A török kor településtörténeti változásai és következményeik. In: *Írás, levéltár, társadalom – Tanulmányok és források Erdély történelméhez*. (Szerk.: Jakó Klára, Dáné Veronka, Fejér Tamás) 2016. 542–549.
- JÁNI 2004
Jáni János: *A Somogy-zalai Evangélikus Egyházmegye és gyülekezeteinek története*. Kaposvár, 2004.
- KÁDÁR 2014
Kádár Zsófia: Jezsuita vezetésű vallásos társulatok Magyarországon a 17. században (1582–1671). *Századok*, 2014/5. 1229–1272.
- KALCSOK 1896
Kalcok Leó: A nagykanizsai kath. főgymnasium története. In: *A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Nagykanizsai kath. főgymnasium értesítője az 1895–96-iki tanévről*. Nagykanizsa, 1896. 3–97.
- KANÁSZ 2014
Kanász Viktor: Jezsuiták a török kori Kanizsán. In: *Társadalom- és életmódtörténeti kalandozások térben és időben a nyugat-dunántúli végektől a Kárpátokig*. (Szerk.: J. Újváry Zsuzsanna) Piliscsaba, 2014. 55–63.
- KAPOSI 2003
Kaposi Zoltán: Földbirtok és társadalom Kanizsán (1690–1811). *Zalai Múzeum* 12. Zalaegerszeg, 2003. 191–208.
- KAPOSI 2006
Kaposi Zoltán: Kanizsa önkormányzatának működése a 18. században. In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 13–56.
- KARDOS 2006
Kardos Ferenc: Bagola, Sándor és Fakos története (1690–1848). In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 587–600.
- KARDOS 2014
Kardos Ferenc: Bagola, Sándor, Kis- és Nagy-fakos története (1848–1945). In: *Nagykanizsa városi monográfia* III. (Szerk.: Kaposi Zoltán) Nagykanizsa, 2014. 735–751.
- KÉRINGER 2006
Kéringer Mária: Nagykanizsa egyházai 1690–1848. In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 197–240.
- KOSTYÁL 2004
Kostyál László: A barokk Zalában. In: *Zala megye ezer éve*. (Szerk.: Vándor László) Zalaegerszeg, 2004. 133–141.
- KOSTYÁL 2006
Kostyál László: Nagykanizsa művelődéstörténete (1690–1849). In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 341–369.
- KOTNYEK 2006
Kotnyek István: Nagykanizsai iskolák (1690–1848). In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 371–395.
- MOLNÁR 1998
Molnár Antal: A veszprémi egyházmegye a hódoltság idején. In: *Veszprém a török korban*. (Szerk.: Tóth G. Péter) Veszprém, 1998. 70–90.
- MOLNÁR 2012
Molnár Antal: *A Zágrábi püspökség és a magyarországi katolikus egyház a 17. században*. Budapest, 2012.
- NÉMETH 2004
Németh József: A reformáció. In: *Zala megye ezer éve*. (Szerk.: Vándor László) Zalaegerszeg, 2004. 97–101.
- NYIKUS 2006
Nyikus Norbert: A veszprémi püspökség állapota Bajzáth József püspökségének kezdetén, 1777. *Egyháztörténeti Szemle* 2006/1, 110–125.
- PAP 1880
Pap János: A nagykanizsai kath. főgymnasium és a k. r. társház vázlatos története. In: *A kegyes-tanítórendiek vezetése alatt álló Nagykanizsai kath. főgymnasium értesítője az 1879–80-iki tanévről*. Nagykanizsa, 1880.
- PEHM 1934
Pehm József: *Padányi Biró Márton veszprémi püspök élete és kora*. Zalaegerszeg, 1934.

- PFEIFFER 1947
Pfeiffer János: *A veszprémi egyházmegye leg-
régábbi egyházlátogatásai (1554–1760)*. Veszprém, 1947.
- RÁBAVÖLGYI 2006
Rábavölgyi Attila: Kis- és Nagykanizsa demográfiai változásai (1690–1849). In: *Nagykanizsa városi monográfia* II. (Szerk.: Lendvai Anna, Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 113–149.
- RÓZSA 1993
Rózsa Miklós: *Kanizsa mecsetből kialakított plébániatemploma 1690–1700 között*. Nagykanizsa, 1993.
- RÓZSA 2000
Rózsa Miklós: *A kanizsai Városi Tanács igazgatási és bírói tevékenysége báró Gracich Jakab földesurasága idején (1704–1717)*, Nagykanizsa, 2000.
- SIPTÁR 2010
Siptár Dániel: Kolostoralapítások és szerzetesi lelkipásztorkodás a Veszprémi Egyházmegye török alól felszabadult részein. *Megyetörténet, egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. (Szerk: Hermann István, Karlinszky Balázs) Veszprém, 2010. 69–102.
- SZ. SIMON 2014
Sz. Simon Éva: *A hódoltságon kívüli „hódoltság”. Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében*. Budapest, 2014.
- SZITA 1994
Szita László: Dokumentumok a kanizsai blokád és a vár kapitulációjának történetéről, 1688–1690. *Somogy megye múltjából* (Levéltári Évkönyv 25.). Kaposvár, 1994. 51–124.
- SZULY 2016
Szuly Rita: Adalékok a győregyházmegyei laikus vallásos társulatok történetéhez. A soproni Congregatio Agoniae Christi (1661–1778). In: *Primus inter pares. Tanulmányok Bedy Vince születésének 150. évfordulójára*. (Szerk.: Arató György, Nemes Gábor, Vajk Ádám) Győr, 2016. 495–519.
- TAKÁCS – PFEIFFER 2001
Takács J. Ince – Pfeiffer János: *Szent Ferenc fiai a veszprémi egyházmegyében a 17-18. században* I-II. Pápa – Zalaegerszeg, 2001.
- TOMISA 1997
Tomisa Ilona (Válogatta, sajtó alá rendezte és bevezette): *Visitatio Canonica*. Egyházlátogatási jegyzőkönyvek Batthyány József esztergomi érsek idejéből 1776–1779. Budapest, 1997.
- TÓTH 1990
Tóth István György: A magyarországi török építkezés forrásaihoz: a kanizsai vár házainak összeírása (1690), *Zalai Múzeum* 2, 1990. 221–230.
- TÓTH 2007
Tóth Krisztina: Katolikus és protestáns egyházlátogatási jegyzőkönyvek. *Levéltári Szemle*, 2007/3, 49–70.
- TÜSKÉS – KNAPP 2001
Tüskés Gábor – Knapp Éva: *Népi vallásosság Magyarországon a 17-18. században: források, formák, közvetítők*. Budapest, 2001.
- VÁNDOR 1994
Vándor László: Kanizsa története a honfoglalástól a város török alóli felszabadulásáig. In: *Nagykanizsa városi monográfia* I. (Szerk.: Béli József, Rózsa Miklós, Rózsáné Lendvai Anna) Nagykanizsa, 1994. 217–424.
- Veszprémi Egyházmegye 1997
Veszprémi Egyházmegye. (összeállította: Dóka Klára) Budapest, 1997.
- Visitatio canonica dioecesis Quinqueecclesiensis 1738-1742
Visitatio canonica dioecesis Quinqueecclesiensis 1738-1742. (A bev. tanulmányt írta és a forrásokat közreadja: Gözsy Zoltán, Varga Szabolcs) Pécs, 2009.

The ecclesial life of Nagykanizsa in the light of canonica visitatio written in 1778–1779

It is a well known fact that canonica visitationes preserved in archives are valuable historical sources for researchers. An excellent example for this is a canonica visitatio written in Latin in 1777-79, estimating the conditions of the diocese of Veszprém. The source deals in detail with the towns of the region, among others with Kanizsa (Nagykanizsa) as well. The document analyses the population and the ecclesiastical relationships of the well developing town: the parish, the chapels and the facilities of all of these. It discusses the everyday procuration and

operation of filias of the parishes, such as Szentmiklós (Miklósfa) and Bagola, as well as the operation of the local Franciscans, Piarists and of secular religious companies and schools. The substantial foundations of all of them (like salaries, estates, stole fees, etc.) are also incorporated. This paper aims, with the aid of these rich and until now unpublished sources, to delineate the spiritual, cultural and financial conditions of the parish of this town, in order to increase our knowledge regarding the religious life of Kanizsa in the baroque epoch.

Translated by Viktor Kanász

